

ANDRZEJ KIEJZA OFM^{Cap}

KRÓLESTWO I KRÓLOWANIE WEDŁUG KSIĘGI APOKALIPSY

W centrum Jezusowego przepowiadania znalazło się królestwo Boże (*basileia tou theou*). J. Gnilka w swojej książce *Jezus z Nazaretu* wielokrotnie podkreśla, że *basileia*, o której mówi Jezus w czasie swojej publicznej działalności, to przede wszystkim „królowanie Boga”, „Jego panowanie”¹. Jedyne tam, gdzie jest mowa o wejściu do owej *basilei*, stosowniejsze jest tłumaczenie tego rzeczownika przez „królestwo”. W przekładach Pisma św. najczęściej uwypukla się raczej ten drugi aspekt, pomijając pierwotne znaczenie: osobowe i czynne.

Przedmiotem tego artykułu będzie charakterystyka *basilei*, tak jak jest ona ukazana w księdze Apokalipsy. Dla pełniejszego rozumienia specyfiki Ap zostanie najpierw przedstawione szersze tło znaczeniowe tego rzeczownika.

I. RZECZOWNIK βασιλεία

Termin βασιλεία w Nowym Testamencie występuje 162 razy, najczęściej w wyrażeniach βασιλεία τοῦ Θεοῦ albo βασιλεία τῶν οὐρανῶν². Zdecydowanie najczęściej spotykamy ten termin w Ewangeliach synoptycznych, bo aż 121 razy: Mt – 55 razy; Mk – 20 razy; Łk – 46 razy. W Dz natomiast występuje βασιλεία 8 razy, co daje łącznie w dwudziele Łukasza 54 razy. Natomiast w J znajduje się tylko 3 razy, a w trzech listach Janowych nie spotyka się go wcale. Raczej rzadko posługują się tym terminem pozostałe pisma Nowego Testamentu: 1 Kor – 5

Dr ANDRZEJ KIEJZA OFM^{Cap} adiunkt Katedry Egzegezy Pism Apostolskich NT w Instytucie Nauk Biblijnych KUL; adres do korespondencji: ul. Krakowskie Przedmieście 42, 20-002 Lublin.

¹ J. Gnilk a, *Jezus z Nazaretu*, tłum. J. Zychowicz, Kraków 1997, s. 109.

U. L u z, Βασιλεία, [w:] *Exegetical Dictionary of the New Testament* [dalej jako EDNT], I, s. 201.

razy; Kol - 2 razy; 2 Tm - 2 razy. Po jednym razie znajduje się βασιλεία w Rz, Ga, 1 i 2 Tes, Ef oraz w Jk i 2 P. Trzykrotnie używa go Hbr. W Ap βασιλεία występuje 9 razy.

Grecki rzeczownik abstrakcyjny βασιλεία jest późniejszy i pochodzi od rzeczownika βασιλεύς³. Dlatego najpierw nieco uwagi należy poświęcić temu ostatniemu. W klasycznym języku greckim rzeczownik βασιλεύς był początkowo terminem ogólnym, mówiącym o władcy jako takim, dopiero z czasem jego znaczenie nabrało specyficznego charakteru określającego króla, zwłaszcza króla dziedzicznego⁴. W takim znaczeniu Homer nazywa Odyseusza królem Itaki, nie bacząc na zasięg jego władzy. Począwszy od Homera władza króla stopniowo zostaje powiązana z bóstwem, czego wyraz znajduje się w epitecie określającym króla jako διοτρεφής⁵. Idea króla wyposażonego w boskie atrybuty została wyraźniej podkreślona w osobie Aleksandra Wielkiego (356-323 przed Chr.). Także wśród różnych narodów Wschodu utrwaliła się i przetrwała podobna koncepcja króla. W kulturze perskiej hellenistyczny bóg-król nazywany był czasem βασιλεύς μέγας albo βασιλεύς βασιλέων⁶. Hellenistyczna idea boskiego króla odżyła z nową siłą w rzymskim kulcie imperialnym za panowania cesarza Augusta (63 przed Chr.– 14 po Chr.)⁷ i później, stąd zrozumiałe przeciwstawienie się jej ze strony chrześcijan.

Pochodzący od βασιλεύς rzeczownik abstrakcyjny βασιλεία w najbardziej oryginalnym, podstawowym sensie oznacza fakt bycia królem, królowanie. Dopiero potem terytorium, na którym władzę posiada król, czyli królestwo w sensie geograficznym, domenę króla⁸. Te dwa podstawowe znaczenia terminu są obecne w Nowym Testamencie⁹. W Septuagincie bardzo licznie występują

³ B. Klappert, Βασιλεία, [w:] *The New International Dictionary of New Testament Theology* [dalej jako DNTT], t. II, red. C. Brown, Grand Rapids 1986, s. 373.

⁴ H. Kleinknecht, βασιλεύς *in the Greek World*, [w:] *Theological Dictionary of the New Testament* [dalej jako TDNT], t. I, tłum. i wyd. G. W. Bromiley, Grand Rapids 1991, s. 564.

⁵ Klappert, βασιλεία, DNTT, t. II, s. 372. Epitet διοτρεφής znaczy tyle, co „żywiony przez Zeusa”

⁶ Kleinknecht, βασιλεύς *in the Greek World*, TDNT, t. I, s. 565.

⁷ Klappert, βασιλεία, DNTT, t. II, s. 373.

⁸ U. Luz (βασιλεία, EDNT, t. I, s. 201) wyróżnia dwa podstawowe znaczenia terminu mówiąc o (1) sensie funkcyjnym (*royal sovereignty, monarchy, royal dignity, royal office*) i (2) o sensie geograficznym (*kingdom, realm*).

⁹ Rzeczownik βασιλεία w sensie terytorialnym: Mk 6, 23; 13, 8; Ap 16, 10 (choć w tym przypadku chodzi bardziej o domenę w sensie przestrzeni oddziaływania niż o znaczenie czysto geograficzne). Βασιλεία w znaczeniu królowania albo władzy królewskiej: Łk 19, 12. 15; Ap 17, 12.

wyrazy pochodzące od tego rdzenia¹⁰. Najczęściej tłumaczą one hebr. słowa oparte na rdzeniu מלך (być królem)¹¹ Plemiona Izraela, które przez dwa wieki po osiedleniu się w ziemi Kanaan ciągle funkcjonowały jako konfederacja plemion z centralnym przybytkiem¹², jako ośrodkiem kultu, stosunkowo późno i z dużymi oporami przyjęły monarchię¹³. Powodem takiego stanu rzeczy była niewątpliwie idea królowania Boga¹⁴, który sam prowadził swój lud w zwycięskiej wojnie o ziemię Kanaan¹⁵. Zresztą ta sama silna tendencja na przestrzeni istnienia królestwa będzie źródłem krytyki instytucji królewskiej. Zapewne decydującym momentem dla religijnego zatwierdzenia instytucji królestwa była prorocka zapowiedź Natana odnośnie do Dawida i jego dynastii (2 Sm 7, 1-11b. 16)¹⁶. Bardzo starym tekstem nawiązującym do królowania Jahwe jest Iz 6, 5. Królowanie Boga, w przeciwieństwie do politycznego wymiaru króla Izraela albo innych narodów ościennych, ma wymiary kosmiczne. To Jahwe jest stwórcyem świata i do Niego należy cała ziemia (Ps 24, 1; 47, 3; 93, 1; 95, 3 nn.), On sam jest królem narodów (Jr 10, 7; Ps 99, 1-4). Pochodzący od rzeczownika מלך rzeczownik abstrakcyjny מלכות oznacza królestwo, jednakże akcentuje bardziej władzę króla niż terytorium w sensie geograficznym¹⁷ Mimo iż najczęściej stosowany jest on w znaczeniu politycznym, świeckim¹⁸, nie brakuje także przykładów użycia tego rzeczownika w Starym Testamencie w odniesieniu do królestwa i królowania samego Jahwe¹⁹ przez analogię do terminu מלך. Z czasem pojęcie królestwa Boga ewoluowało w kierunku eschatologicznego oczekiwania, by wreszcie w Dn 7 uzyskać formę wiecznego

¹⁰ Dla przykładu, różne formy rzeczownika βασιλεύς występują w LXX przeszło 3400 razy, a formy rzeczownika βασιλεία stosunkowo rzadko, bo tylko 437 razy.

¹¹ F. B r o w n, S. R. D r i v e r, C. A. B r i g g s, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*, Oxford 1951, 573b.

¹² J. A l b r i g h t, *Historia Izraela*, Warszawa 1994, s. 167-169.

¹³ Tamże, s. 187 nn.

¹⁴ E. H a a g, *Panowanie i królestwo Boga w Starym Testamencie*, „Communio”, 6(1986), nr 2, s. 7-10.

¹⁵ Por. Wj 14, 14; Joz 23, 10; Sdz 7, 22.

¹⁶ G. v o n R a d, „melek and melkut in OT”, TDNT, t. I, s. 566.

¹⁷ Brown – Driver – Briggs, 574. Por. K l a p p e r t, βασιλεία, DNTT, t. II, s. 376.

¹⁸ Przykłady królestwa rozumianego w sensie politycznym: 1 Sm 20, 31; 1 Krl 2, 12; 1 Km 12, 23; 2 Krn 11, 17.

¹⁹ W sensie religijnym królestwo albo królowanie Jahwe: Ps 103, 19; Ps 145, 11-13; Dn 4, 3.

królowania „syna człowieczego” i „świętych Najwyższego”²⁰. Oba te elementy znajdują swoje paralele w Apokalipsie.

II. TERMIN βασιλεία W NOWYM TESTAMENCIE

W Nowym Testamencie, jak pokazuje statystyka rzeczownika, βασιλεία jest terminem typowym dla Ewangelii, a szczególnie Ewangelii synoptycznych²¹. Wynika to z faktu, iż Jezus naukę o królestwie Bożym umieścił w centrum swojego przepowiadania²². Jezus mówiąc o królestwie, które proklamuje, najczęściej nazywa je βασιλεία τοῦ Θεοῦ albo βασιλεία τῶν οὐρανῶν²³. Znamienne dla przepowiadania Jezusa jest to, iż w nauczaniu o królestwie Bożym mówi o nim jako o wydarzeniu²⁴. Owo wydarzenie natomiast wyrażone jest przez stwierdzenia w czasie przyszłym lub teraźniejszym. W Ewangeliach synoptycznych są takie wypowiedzi o królestwie Bożym, które mówią o nim jako o czymś, co ma nadejść, a więc jest związane z momentem w przyszłości²⁵. Kościół popaschalny będzie wyczekiwał tego momentu „w przyszłości”, jako czegoś, co ma nadejść niebawem. Obok tych stwierdzeń są też w nauczaniu Jezusa takie, które mówią o królestwie Boga jako o rzeczywistości już uobecnionej, a więc związanej z momentem obecnym i wyrażonej czasem teraźniejszym, jakkolwiek te są trudniejsze do poprawnego odczytania²⁶. Jednakże zarówno bardziej lub mniej wyraźne wy-

²⁰ Dn 7, 13 nn. Dn 7, 14 mówi o królowaniu Syna człowieczego: „Powierzono Mu panowanie, chwałę i władzę królewską, a służyły Mu wszystkie narody, ludy i języki. Panowanie Jego jest wiecznym panowaniem, które nie przeminie, a Jego królestwo nie ulegnie zagładzie” Dn 7, 27 natomiast wyraźnie mówi o królowaniu świętych Najwyższego: „A panowanie i władzę, i wielkość królestw pod całym niebem otrzyma lud święty Najwyższego”.

²¹ H. L a n g k a m m e r, *Królestwo Boże w przepowiadaniu Jezusa (Ewangelie synoptyczne)*, [w:] *Królestwo Boże w Piśmie świętym*, Lublin 1976, s. 135. Podsumowanie najbardziej istotnych cech Królestwa Bożego w nauczaniu Jezusa znajduje się na str. 141.

²² „In the view of most interpreters the origin and central content of Jesus' proclamation as a whole is determined by the Kingdom of God, even in texts where the word βασιλεία does not appear”, L u z, βασιλεία, EDNT, t. I, s. 202.

²³ „NT. a ściślej Marek i Łukasz, posługują się określeniem „królestwo Boże” Mateusz zastępuje je przeważnie zwrotem „królestwo Niebieskie” Różnica w terminach nie dotyczy istoty, gdyż Mateusz wyraża się w sposób semicki. Żyd bowiem żywiąc niezwykle szacunek dla imienia Bożego zastępuje go w wieloraki sposób. Jednym sposobem jest właśnie zamiana imienia Bożego na rzeczownik „niebo” czy przymiotnik „niebieski”, H. L a n g k a m m e r, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, Wrocław 1997, s. 44.

²⁴ L u z, βασιλεία, EDNT, t. I, s. 202.

²⁵ Por. dla przykładu Mk 14, 25; Mt 6, 10; Łk 10, 11.

²⁶ Przykładów dostarczają cuda, a szczególnie egzorcyzmy Jezusa. Zdania w Łk 11, 20; 17, 21

powiedzi Jezusa, jak też Jego działalność cudotwórcza, która dostarcza czytelnym znaków, że królestwo Boże „już jest”²⁷, wymykają się rozumowej spekulacji na temat konkretnego miejsca czy czasu pełnej realizacji rzeczywistości królestwa Niebieskiego²⁸. W działalności Jezusa chodzi o to, „by w Jego słowie i w Jego czynie widzieć początek i bliskość, a nawet obecność królestwa Bożego”²⁹. Elementem całkowicie nowym w Jezusowym proklamowaniu królestwa Bożego jest utożsamienie natury królestwa z miłością Boga, przejawiającą się szczególnie w odniesieniu do ubogich, cierpiących bolesną kondycję ludzką i do grzeszników³⁰.

Obok królestwa Bożego Nowy Testament mówi wyraźnie także o królestwie Chrystusa i to zarówno w samych wypowiedziach Jezusa zapisanych w Ewangeliach, jak też w innych księgach Nowego Testamentu. Syn Człowieczy przez swoich aniołów usunie ze swojego królestwa (ἐκ τῆς βασιλεία αὐτοῦ) wszystkie zgorszenia i tych, którzy dopuszczają się nieprawości (Mt 13, 41). Jezus zapowiada także przyjsie Syna Człowieczego w jego królestwie (ἐν τῇ βασιλεία αὐτοῦ) (Mt 16, 28). W czasie ostatniej wieczerzy ze swoimi uczniami wypowiada znamienne obietnicę: „Dlatego i Ja przekazuję wam królestwo, jak Mnie przekazał je mój Ojciec: abyście w królestwie moim (ἐν τῇ βασιλεία μου) jedli i pili przy moim stole oraz żebyście zasiadali na tronach, sądząc dwanaście pokoleń Izraela” (Łk 22, 30). Również poza Ewangeliami spotykamy wyraźne wypowiedzi mówiące o królestwie Chrystusa. W 2 Tm jest o nim mowa dwukrotnie. Po raz pierwszy w 4, 1; „Zaklinam cię wobec Boga i Chrystusa Jezusa, który będzie sędził żywych i umarłych, i na Jego pojawienie się, i na Jego królestwo (τὴν βασιλείαν αὐτοῦ)” I ponownie w 4, 18: „Wyrwie mnie Pan od wszelkiego złego czynu i wybawi mnie, przyjmując do swego królestwa niebieskiego (εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιου)” Królestwo Chrystusa jest również królestwem Boga³¹ W Ap 11,

---

mogą być także rozumiane jako dotyczące czasu teraźniejszego.

²⁷ L a n g k a m m e r, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, s. 51 i 55.

²⁸ Na temat napięcia pomiędzy już zrealizowaną obecnością królestwa Bożego w historii a przyszłością jego nadejścia zob.: J. M c D e r m o t t, *Królestwo Boże w Nowym Testamencie*, „Communio”, 6(1986), nr 2, s. 22-23.

²⁹ L a n g k a m m e r, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, s. 49. Szczególnie w chrystologii Ewangelii Łukasza królestwo Boże historycznie już jest obecne w osobie i przepowiadaniu Jezusa, por. J. A. F i t z m y e r, *The Gospel According to Luke*, t. I, New York-London 1985, s. 153.

³⁰ Por. Mk 14, 25; Mt 8, 11-12; Łk 6, 20.

³¹ Należy przy tym pamiętać, że królestwo Boże i królestwo Syna Człowieczego nie są terminami zamiennymi. Por. na ten temat bardzo cenny artykuł R. Rubinkiewicza *Królestwo Syna Człowieczego* (w: *Kościół w świetle Biblii*, red. J. Szłaga, Lublin 1984, s. 21-36). Czytamy tam

15 na dźwięk siódmej trąby w niebie powstały głosy mówiące: „Nastąpi nad światem królowanie Pana naszego i Jego Pomazańca”³². I choć na różnych miejscach Nowego Testamentu, gdzie jest mowa o królestwie, wspomina się niekiedy oddzielnie albo samego Boga Ojca, albo Chrystusa, to jednak nie można traktować tych wypowiedzi rozłącznie³³.

Wreszcie w Nowym Testamencie jest mowa również o królestwie ziemskim i to w podwójnym znaczeniu. Raz jako o władzy królewskiej czy królowaniu wyrażonych w idiomatycznym wyrażeniu λαβεῖν βασιλείαν³⁴. Innym zaś razem chodzi raczej o królestwo w sensie terytorium³⁵. Bardzo często w znaczeniu przenośnym βασιλεία τοῦ κοσμοῦ jest postrzegana w opozycji do królestwa Boga albo Chrystusa³⁶.

III. ZNACZENIE TERMINU βασιλεία W APOKALIPSIE

Rzeczownik βασιλεία występuje 9 razy w Apokalipsie, podczas gdy rzeczownik βασιλεύς występuje 18 razy w całej księdze. Termin βασιλεία dwukrotnie orzeka o królestwie Boga i Chrystusa, a mianowicie w Ap 11, 15 i 12, 10, przy czym o królestwie Boga jest mowa zawsze w powiązaniu z Chrystusem. Jeden raz mówi się o królestwie Jezusa (Ap 1, 9)³⁷; dwukrotnie o chrześcijanach, określając ich

---

m.in.: „Nie można utożsamiać królestwa Bożego z mesjańskim. Można jedynie powiedzieć, że zarówno w księgach biblijnych, jak i w literaturze późnego judaizmu stale żywe jest oczekiwanie na ostateczne objawienie się Bożego panowania na świecie oraz nadzieja związana z przyjściem idealnego króla – Mesjasza” (s. 25). W podsumowaniu autor stwierdza, że królestwo Boże i mesjańskie królestwo Syna Człowieczego są „to pojęcia istniejące niezależnie jedno od drugiego i niejednokrotnie równoległe. Przyjście Jezusa Chrystusa stanowi moment, w którym Boże panowanie nad światem urzeczywistnia się poprzez Jego działalność. Etap historii ludzkości zawarty pomiędzy pierwszym a drugim przyjściem Chrystusa to królestwo Syna Człowieczego, w którego władzy jest cały świat” (s. 36).

³² Por. także Ef 5, 5.

³³ K. L. Schmidt, *The βασιλεία of Christ*, TDNT, t. I, s. 581.

³⁴ Por. Łk 19, 12. 15. BT tłumaczy Łk 19, 12 w następujący sposób: „uzyskać dla siebie godność królewską”, jednakże chodzi raczej o władzę niż o godność. Podobne wyrażenie w Ap 17, 12 BT tłumaczy poprawnie: „A dziesięć rogów, które widziałeś, to jest dziesięciu królów, którzy władzy królewskiej jeszcze nie objęli (βασιλείαν οὐπω ἔλαβον), lecz wezmą władzę jakby królowie na jedną godzinę wraz z Bestią”

³⁵ Por. Mk 3, 24; Mt 4, 8; 12, 25; Łk 4, 5; Łk 11, 17.

³⁶ Por. Łk 4, 5; Ap 16, 10 i wszystkie miejsca w Ap, gdzie jest mowa o królestwie Bestii, por. Ap 16, 10; 17, 17. 18.

³⁷ Komentatorzy nie są zgodni co do zakresu terminu βασιλεία w Ap 1, 9. A. Jankowski twierdzi, że chodzi tu o królestwo Boże „w jego obecnej fazie ziemskiej” lub o godność „królewsko-

jako pewną zbiorowość (Ap 1, 6; 5, 10), i czterokrotnie wyraża się księga w ten sposób w związku z Bestią³⁸. Tak więc dla autora Apokalipsy βασιλεία ma trzy zakresy: (1) królestwo Boga i Chrystusa, (2) królestwo–chrześcijaństwo oraz (3) królestwo Bestii i jej sprzymierzeńców.

Królestwo Boga i Chrystusa, choć należy zarówno do Boga (τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Ap 12, 10 lub τοῦ κυρίου ἡμῶν, Ap 11, 15) i Chrystusa – Pomazańca (καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, Ap 11, 15; 12, 10)³⁹, co może sugerować rozbieżność zakresów, jest organiczną całością⁴⁰. Zdania Ap 11, 15 i 12, 10 nawet jeśli występują w nieco odmiennych kontekstach, to jednak wykazują duże podobieństwa zarówno co do formy, jak i treści⁴¹. Oba mają formę hymnu. W obu przypadkach ten hymn jest proklamowany w niebie (ἐν τῷ οὐρανῷ). Również w obu przypadkach jest mowa o zdarzeniu dokonanym (11, 15: ἐγένετο; 12, 10: ἄρτι ἐγένετο) widzianym z perspektywy niebiańskiej. Trudno orzec, kto jest podmiotem czynności proklamacji tego hymnu⁴². Bardziej niż forma wypowiedzi interesuje nas jednak ich treść. Zdanie Ap 11, 15, a szczególnie βασιλεία „Pana naszego i Jego Pomazańca” oraz zakres królestwa są wyjaśnione w dalszej części hymnu proklamowanego tym razem przez dwudziestu czterech

kapłańską chrześcijan” (por. A. J a n k o w s k i, *Apokalipsa św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (PSNT XII), Poznań 1959, s. 141). E. B. Allo jest zdania, że chodzi tu o udzielenie się królestwa Bożego (*communication de la royauté de Dieu*) wiernym w sensie eschatologicznym (Zob. *Apocalypse de Jean*, Paris 1921, s. 10). P. Prigent natomiast widzi tu królestwo lub władzę królewską Chrystusa, ale rozciągającą się już w czasie obecnym. Ap w wielu miejscach mówi o Chrystusie jako o tym, kto już posiada władzę królewską (por. 11, 15; 12, 10) (P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, Roma 1985, s. 43).

³⁸ W Ap 16, 10 chodzi o królestwo Bestii w sensie miejsca, w którym dominuje; w 17, 17 i 18 chodzi o królewską władzę Bestii, a w 17, 12 – o królewską władzę królów ziemskich powiązaną z władzą Bestii.

³⁹ Zaimek αὐτοῦ określa relację Chrystusa do Boga.

⁴⁰ Zakres królestwa Boga i Chrystusa jest ten sam, por. 11, 15 czas. w l. poj. βασιλεύσει. Na końcu księgi (Ap 22, 1. 3), gdzie jest mowa o eschatologicznie dopełnionym nowym Jeruzalem, Bóg i Baranek dzielą ten sam tron.

⁴¹ Oba wprawdzie należą do tej samej IV sekcji księgi (Ap 11, 15-16, 16), lecz 11, 15 zamyka serię siedmiu trąb, otwierając zarazem sekcję trzech wielkich znaków, a 12, 10 wkomponowany jest w opis walki między Smokiem a Niewiastą. P. Prigent dostrzega paralelizm pomiędzy tymi dwoma tekstami (Ap 11, 15 i 12, 10 nn.) (por. *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 382-383).

⁴² Donośne głosy w 11, 15 mogą pochodzić od czterech Istot żyjących, które wyprzedzają głosy Starców w 4, 8-11, jak proponuje A. Jankowski, lub od wszystkich mieszkańców nieba (por. J a n k o w s k i, *Apokalipsa świętego Jana*, s. 202. Jednakże przypisanie głosów Istotom żyjącym powoduje dodatkową trudność, gdyż ζῶν jest rodzaju nijakiego, a w 11, 15 φωνή jest rodz. żeń., natomiast πtc. λέγοντες rodz. męsk. W Ap 12, 10 głos może pochodzić od Starców i męczenników (por. tamże, s. 210).

Starców⁴³. Starcy mają przywilej poznania Boga i mogą o Nim mówić⁴⁴. Bóg w Ap 11, 17 nie jest już określany jako ὁ ἐρχόμενος⁴⁵. Starcy nazywają Go „Ten, który jest i który był” (ὁ ὢν και ὁ ἦν), gdyż o Jego królestwie mówią jako o rzeczywistości już spełnionej. Przestrzenią tego królestwa, zgodnie z Ap 11, 15, jest świat (βασιλεία τοῦ κοσμοῦ)⁴⁶, a władza królewska Boga daje się poznać w sprawiedliwym sądzie. Sąd zaś, dlatego że jest sprawiedliwy, jest oddaniem zapłaty (δοῦναι τὸν μισθὸν) prorokom, świętym i bojącym się imienia Bożego⁴⁷, ale także tym, którzy niszczą ziemię (διαφθείροντας τὴν γῆν). Królewska władza sądu, należąca do Boga, jest więc powszechna. Dotyczy żyjących w relacji do Boga, jak też i tych, którzy Bogu się sprzeciwiają.

To, co oznajmia Ap 11, 15 nn., zostaje potwierdzone w Ap 12, 10 nn. i dodatkowo wzbogacone o nowe treści. Dający się słyszeć głos z nieba⁴⁸, proklamujący królestwo Boże (ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν), oznajmia, że ono już (ἄρτι) nastąpiło. Połączone jest ponadto z dwoma innymi prerogatywami, tj. ze zbawieniem (σωτηρία) i mocą (δύναμις). Natomiast Chrystusowi, Pomazańcowi Bożemu, jest przypisana ἐξουσία, czyli władza⁴⁹ „Królowanie Boga naszego”, sławione

⁴³ Starcy najpierw upadają na oblicza i oddają pokłon Bogu (11, 16), a dopiero potem proklamują hymn (11, 17 nn.). Starcy, reprezentujący świętych Starego Przymierza, swoją adorację wyrażają zawsze przez gest prostracji i czynią to w momentach szczególnie ważnych dla historii zbawienia: kiedy czczą Boga jako Stworzyciela (Ap 4, 10); Baranka jako Odkupiciela (Ap 5, 8-14); i wykonanie sądu Bożego nad Wielką Nierządnicą (Ap 19, 4) (P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 342-343). Na temat możliwego wpływu kultu imperialnego na obraz ceremonii niebiańskich zapisanych w Ap zob.: D. E. A u n e, *The Influence of Roman Imperial Court Ceremonial on the Apocalypse of John*, BibRes 28(1983), s. 5-26.

⁴⁴ P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 343.

⁴⁵ Por. Ap 1, 4, 8; 4, 8.

⁴⁶ Por. podobne wyrażenie w Mt 4, 8.

⁴⁷ Na temat poszczególnych grup wierzących wymienionych w Ap 11, 18 zob.: J a n k o w s k i, *Apokalipsa św. Jana*, s. 203.

⁴⁸ Tym razem może on pochodzić od dwudziestu czterech Starców i wiernych, którzy już przebywają w niebie (por. P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 382).

⁴⁹ Rzeczownik ἐξουσία posiada takie podstawowe znaczenia: 1) wolność wyboru, prawo do działania, decydowania, dysponowania; 2) zdolność wykonania czegoś, moc, siła; 3) władza nad czymś, upoważnienie do czegoś, prawo robienia czegoś. W tym ostatnim sensie występuje w Ap 12, 10 (por. W. F. A r n d t, F. W. G i n g r i c h, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, 2nd edition revised and augmented by F. W. Gingrich and F. W. Danker from Walter Bauer's fifth ed., Chicago 1979, 277b-279a; R. P o p o w s k i, *Wielki słownik grecko-polski*, Warszawa 1994, kol. 208b). R. H. Charles w swoim komentarzu daje interesujące wytłumaczenie znaczenia użytych w Ap 12, 10 terminów: „The δύναμις is the power of God which has been manifested in the victory over the Dragon. ἡ ἐξουσία = the delegated power of the Messiah. This occurs twenty times in our text. ἡ βασιλεία, the empire, unshared and unqualified, of God [...]” (*The Revelation of St. John*, Edinburgh 1920, t. I, s. 326).

w doksologii Ap 12, 10-12, przejawia się w zwycięstwie nad Szatanem, które to zwycięstwo jest następstwem śmierci i zmartwychwstania Chrystusa⁵⁰. Królestwo Boga i Jego Pomazańca – Chrystusa jest więc już dokonane i absolutne, dlatego że pozbawia mocy Oskarżyciela – Szatana, choć jest ono teraz widziane w całej swojej pełni jedynie z perspektywy nieba. Obok zwycięstwa Boga i Baranka jest również mowa o zwycięstwie „braci naszych” – w tym wypadku męczenników, którzy „zwyciężyli dzięki krwi Baranka [...] i nie umiłowali dusz swoich aż do śmierci” (12, 11). W świetle Ap 11, 15 i 12, 10 nn. królestwo (βασιλεία) Boga i Baranka dotyczy świata i daje się poznać w sprawiedliwym sądzie, który dla jednych jest nagrodą, dla innych zniszczeniem, w zależności od czynów (Ap 11, 15). Ponadto stanowi jedną rzeczywistość, choć na różny sposób przejawiającą się w historii zbawienia. Królowanie, a więc królewska władza Boga i Baranka obecna w sposób aktywny w historii, jest absolutna i powszechna, bo sprawiedliwość wykonuje także nad Szatanem, przeciwnikiem zbawienia nazwanym Oskarżycielem (ὁ κατήγορ)⁵¹.

W opozycji do królestwa i królowania Boga stoi królestwo Bestii i jej sprzymierzeńców. Do sprzymierzeńców Bestii należy dziesięciu królów (δέκα βασιλείς, Ap 17, 12. 17) oraz Wielka Nierządnicza (ἡ πόρνη ἡ μεγάλη lub Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, Ap 17, 18)⁵². Bestia z Ap 17 jest identyczna z tą z Ap 13 i dla autora przedstawia demoniczną władzę ucieleśnioną w imperium rzymskim⁵³. Symbol dziesięciu rogów (element zaczerpnięty z pewnością z Dn 7, 7. 24), które mają oznaczać dziesięciu królów, można rozumieć jako wszystkich tych królów ziemi, którzy gromadzą się wokół Bestii na ostateczną walkę przeciw Barankowi (Ap 17, 14)⁵⁴. I wreszcie, Nierządnicza, nosząca imię tajemnicę – Wielki Babilon, to miasto Rzym, siedziba najwyższej władzy pogańskiego państwa⁵⁵.

Po przeciwnej stronie królestwa Boga i Chrystusa istnieje więc niespójne królestwo Bestii i jej sprzymierzeńców, w którym można zaobserwować łańcuch pewnych zależności. Bestia bierze swoją moc, tron (prerogatywy władzy) i władzę

⁵⁰ P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 384.

⁵¹ Termin ὁ κατήγορ to *hapax legomenon* w LXX, NT i u Ojców apostołskich.

⁵² Rozdziały 17 i 18 Ap poświęcone są opisowi Wielkiej Nierządniczy i jej zagładzie.

⁵³ Bestii w Ap 17 brakuje tylko diademów, o których mowa w 13, 1. Na temat demonicznego pochodzenia władzy Bestii mówi Ap 13, 2b: καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ἰξουσίαν μεγάλην.

⁵⁴ Historię interpretacji dziesięciu królów w egzegezie podają wszystkie komentarze (por. J a n - k o w s k i, *Apokalipsa świętego Jana*, s. 246; P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 520-521; C. B r ü t s c h, *La clarté de L'Apocalypse*, Genève 1966, s. 284-285).

⁵⁵ C h a r l e s, *The Revelation of St. John*, t. II, s. 62; P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 520. Także w 1 P 5, 13 Rzym jest nazwany tym samym imieniem.

od Smoka (Ap 13, 2)⁵⁶; Nierządnica, nazwana także ἡ γύνη⁵⁷, ma panowanie (w sensie wykonywania władzy królewskiej, ἔχουσα βασιλείαν) nad królami ziemi; ci z kolei mają jedynie władzę tymczasową i bardzo prowizoryczną (Ap 17, 12)⁵⁸, również uzależnioną od Bestii (Ap 17, 13. 17)⁵⁹ Królewska władza (βασιλεία) Bestii ukazana jest nie tylko jako bardzo nietrwała w czasowych ramach, ale także jako osądzona przez Boga od samego początku. Stąd, gdy anioł wylewa piątą czasę gniewu Boga na tron Bestii (Ap 16, 10), „w jej królestwie nastąpi ciemność, a ludzie z bólu gryzli języki” Królowie ziemscy biorą swoją „niby-władzę” (ὥς) wraz z Bestią tylko na jedną godzinę (μίαν ὥραν, Ap 17, 12). Co więcej, wewnętrzna nietrwałość jej królestwa przejawia się również w tym, że królowie znienawidzą Nierządnicę (οὗτοι μισήσουσιν αὐτήν, Ap 17, 16) i sami, wykonując bezwiednie zamysł Boży, doprowadzą do jej zniszczenia, co ukazane jest w drastycznych przejawach: „będą jedli jej ciało i spalą ją ogniem” (Ap 17, 16). Królestwo Bestii zostaje definitywnie pokonane w zwycięskiej walce Chrystusa – Słowa (Ap 19, 11-21, por. szczególnie w. 20-21). Ostatecznie królestwo i królowanie Smoka, Bestii i Nierządnicy jest przeciwne Bogu i Barankowi oraz tym wszystkim, którzy opowiedzieli się po ich stronie. Nie jest ono wieczne, ale ograniczone w czasie. Jest nietrwałe i wewnętrznie niespójne. Zostaje pokonane i zniesione przez zwycięstwo Chrystusa, jednakże ostateczna walka ma się rozegrać w przyszłości, chociaż Ap 19 mówi o niej w czasie przeszłym.

Osobliwością Apokalipsy jest to, że nazywa chrześcijan królestwem (βασιλεία) i to dwukrotnie (Ap 1, 6 i 5, 10). W Ap 20, 6 mówi natomiast, że będą królować (βασιλεύσουσιν) razem z Chrystusem w tysiącletnim królestwie. Wydaje się oczywiste, że nie należy w tych miejscach rozumieć terminu βασιλεία w zarysowanych powyżej dwóch zasadniczych znaczeniach, czyli ani jako władzy królewskiej ani jako terytorium. Wraz z nazwaniem chrześcijan terminem βασιλεία autor księgi stawia nas wobec bardziej osobowego aspektu znaczenia tego terminu. Po raz pierwszy chrześcijanie nazwani są βασιλεία w Ap 1, 6. Zdanie umiejscowione jest w większej perykopie zwanej adresem (Ap 1, 4-8)⁶⁰, a nosi znamiona dialogu

⁵⁶ Należy zauważyć, że istnieje zbieżność terminów pomiędzy Ap 12, 10, gdzie jest mowa o tym, że ἡ δύναμις należy do Boga a ἡ ἐξουσία do Chrystusa. W Ap 13, 2 te same prerogatywy, choć w zupełnie odwróconym znaczeniu, otrzymuje Bestia od Smoka. Natomiast w 13, 3 Bestia dokonuje demonicznej parodii Chrystusa.

⁵⁷ Nierządnica nazwana ἡ γύνη jest pewnym odwróceniem obrazu niebieskiego Jeruzalem, ukazanego jako ἡ γύνη τοῦ ἀρνίου (Ap 21, 9).

⁵⁸ Ap 17, 12: „wezmą władzę jakby królowie na jedną godzinę”.

⁵⁹ Ap 17, 13: „a potęgę i władzę dają oni Bestii”.

⁶⁰ P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 27.

liturgicznego⁶¹. Wiersze 1, 5b-6 mają formę doksologii na cześć Chrystusa i Jego zbawczego dzieła dokonanego przez przelanie krwi. Najpierw mowa jest o Chrystusie jako o Władcy królów ziemi (ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, 1, 5b), przez co zostaje ukazana Jego królewska władza. Potem następują trzy czasowniki, mówiące o dokonanym przez Niego odkupieniu, których podmiotem jest Jezus Chrystus. Do Jezusa odnosi się τῶ ἀγαπῶντι (ptc. pres.) – „Temu, który miłuje” (dopełnieniem jest zaimek ἡμᾶς, określający zarazem grupę, która proklamuje doksologię⁶²). O Jezusie mówi także kolejny czasownik w formie imiesłowu λύσαντι (ptc. aor.). Chrystus jest również podmiotem trzeciego czasownika (ἐποίησεν), znajdującego się tym razem już nie w formie imiesłowu, lecz w ind. aor. act. Ten ostatni wyznacza czynność, w następstwie której chrześcijanie stają się βασιλεία, ἱερεῖς, czyli „królestwem, kapłanami” Chrześcijanie jako królestwo dają się zrozumieć jedynie w relacji do Chrystusa jako króla. W tym samym zdaniu Chrystus został nazwany ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων. Zarazem Jego królewska władza jest wspomniana w kontekście ofiary krzyżowej, do czego aluzją są słowa mówiące, że uwolnił On wierzących od ich grzechów przez swoją krew (ἐν τῶ αἵματι αὐτοῦ). Chrześcijanie stali się królestwem „Bogu” „przez krew Chrystusa” nie w znaczeniu biernym – przyjętej godności, którą można się cieszyć, lecz raczej w sensie otrzymanego zadania, które należy wykonać. To zadanie jest określone drugim rzeczownikiem, wynikającym jako efekt ze zbawczej śmierci Jezusa – rzeczownikiem ἱερεῖς⁶³. Wiążące się z królestwem kapłaństwo wiernych należy rozpatrywać w kategorii misji wobec świata polegającej na świadectwie danym Chrystusowi, a nie wyłącznie w sensie kultycznym⁶⁴.

Drugim wymownym zdaniem potwierdzającym i dopełniającym to, co już zostało powiedziane o chrześcijanach jako królestwie, jest Ap 5, 10. Jest to część innej doksologii na cześć Chrystusa (Ap 5, 9-10) wypowiedzianej, a dokładniej śpiewanej, ku czci Chrystusa Baranka i Jego dzieła w historii. Grupą proklamującą ten hymn są tym razem cztery Istoty żyjące i dwudziestu czterech Starców (Ap 5, 8), którzy śpiewają pieśń nową (ὥδην καινήν, Ap 5, 9). Jest to hymn opiewający wypełnienie mesjańskiego posłannictwa Chrystusa⁶⁵. Baranek jest wprawdzie określo-

⁶¹ U. V a n n i, *Un esempio di dialogo liturgico in Ap 1, 4-8*, Bib 57(1976), s. 453-467.

⁶² Jak wynika z kontekstu 1, 4 nn. oraz z liturgicznego i dialogowego charakteru wypowiedzi grupą proklamującą doksologię są chrześcijanie, którzy mówią o sobie w 1 os. l. mn. Wyrażają przez to świadomy akt poznania dzieła Chrystusa i swojej godności.

⁶³ W Ap 1, 6 jest to acc. masc. plur., ale nom. masc. plur. ma taką samą formę.

⁶⁴ V a n n i, *L'Apocalisse*, s. 304.

⁶⁵ B r ü t s c h, *La clarté de L'Apocalypse*, t. I, s. 113.

ny przymiotnikiem ἄξιος, to znaczy godny⁶⁶, by wziąć i otworzyć księgę Bożych wyroków, dlatego że dokonał potrójnej czynności⁶⁷ Został zabity (ἐσφάγης)⁶⁸, nabył (ἠγόρασας)⁶⁹ Bogu krwią swoją ludzi⁷⁰ i uczynił ich (ἐποίησας) królestwem i kapłanami. Ap 5, 10 mówi także o tym, że chrześcijanie będą wykonywać aktywnie to, co należy do nich jako do królestwa (βασιλεύσουσιν), a zakresem ich działania będzie ziemia (ἐπὶ τῆς γῆς).

We wprowadzeniu do wizji wstępnej Jan przedstawia siebie jako brata i współuczestnika w ucisku, królestwie (καὶ βασιλείᾳ) i wytrwałości w Jezusie (Ap 1, 9). Trudno ustalić jednoznacznie, czy chodzi tu o królestwo Boga, czy też o chrześcijan rozumianych jako królestwo. Być może oba znaczenia są tutaj ukryte⁷¹. Jednakże samo stwierdzenie nie wykracza poza to, co już zostało powiedziane o wierzących jako królestwie.

Konkludując można podkreślić, że chrześcijanie jako królestwo są w ścisłej relacji do królestwa Boga. Nie stanowią jakiegoś odrębnego, zupełnie nowego zakresu godności lub władzy. Zostali uczynieni królestwem Bogu (τῷ Θεῷ) i takim pozostają. Dokonało się to dzięki krwi Chrystusa Baranka (ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, Ap 1, 5; ὅτι ἐσφάγης, Ap 5, 9). Wierni aktywnie wypełniają swoją misję przez to, że będą królować (βασιλεύσουσιν) na ziemi (Ap 20, 6). Celnie charakteryzuje to U. Vanni: „Chrześcijanie «królują» obecnie na ziemi nie w sensie uobecniania hipotetycznie realizowanego królestwa, lecz rozwijając pośredniczenie typu kapłańskiego między zamysłem Bożym a historyczną sytuacją,

⁶⁶ Ἄξιος znaczy godny, wart czegoś, por. Arndt–Gingrich, 78a-b.

⁶⁷ Zapewne lepiej jest mówić o potrójnej czynności niż o trzech różnych czynnościach, chociaż mamy do czynienia z trzema różnymi czasownikami. Jednak Chrystus „nabył Bogu krwią swoją ludzi” i „uczynił ich królestwem i kapłanami” na mocy tego, że „został zabity”. Jedna ofiara Chrystusa ma wielorakie skutki.

⁶⁸ Tutaj jest ind. aor. pass. 2 pers. sing., „zostałeś zabity”, gdyż doksologia jest skierowana bezpośrednio do Chrystusa Baranka. Trzeba także zauważyć, że czasownik σφάζω nie należy do języka kultycznego, a znaczy tyle co „zabić, zamordować, spowodować nagłą i bolesną śmierć”, w odniesieniu do czynności zabicia, np. baranka, ma brzmiące drastycznie znaczenie „zarznąć” (Arndt–Gingrich, 796a).

⁶⁹ Ind. aor. act. 2 pers. sing. od ἀγοράζω, „nabyłeś, kupiłeś” Także ten czasownik nie ma nic wspólnego z językiem kultycznym, ale należy do języka handlowego i oznacza czynność zakupu czegoś (Arndt–Gingrich, 12b).

⁷⁰ W tekście oryginału brak wyraźnego określenia kategorii tych, których Chrystus nabył. Jest jedynie mowa o tym skąd pochodzą. Niektóre manuskrypty mają zaimek „nas”, odnosząc w ten sposób efekty działania Jezusa bezpośrednio do chrześcijan. Nie jest to zawężenie, gdyż uniwersalizm podkreślony został przez bardzo szerokie określenie zakresu dotyczącego rozmiarów Bożego planu zbawienia: ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους (Ap 5, 9). Zob. komentarz do tekstu: P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 203-204.

⁷¹ J a n k o w s k i, *Apokalipsa świętego Jana*, s. 141.

w której żyją. Będą musieli posunąć naprzód Królestwo Boże i Chrystusowe, pokonując elementy antykrólewskie, właściwe dla hierarchii ziemskiej”⁷². Ap 20, 6 dopowie, że chrześcijanie po zmartwychwstaniu będą królować z Chrystusem, co oznacza przyszły udział w Jego zwycięstwie i królestwie⁷³. J. McDremot stwierdza, że „Apokalipsa widzi królestwo jako coś utworzonego z wiernych w Chrystusie i przez Chrystusa dla Ojca”⁷⁴. Jak wykazało badanie tekstu Apokalipsy chrześcijanie – βασιλεία to domena Boga i Baranka, przestrzeń, w której królowanie obydwu ma swoją historyczną realizację, chociaż ostateczny kształt przybierze ono dopiero w niebieskim Jeruzalem⁷⁵

IL REGNO E REGNARE SECONDO IL LIBRO DELL' APOCALISSE

S o m m a r i o

Sostantivo *basileia*, presente nella proclamazione di Gesù sotto forma *basileia tou Theou*, oppure *basileia ton ouranon*, esprime piuttosto una realtà personale di Dio e di Gesù, e non soltanto geografica. Spesso siamo tentati di pensare più a questa ultima.

Nel libro dell' Apocalisse il regno appartiene a Dio a Cristo (Ap 11, 15; 12; 10). Tutto quello che si svolge nella storia umana non è altro che realizzazione del Loro potere regale. C'è un'altro regno, che può essere chiamato un «anti-regno», quello di Bestia (Ap 16, 10; 11, 17. 18). Ma anche i cristiani sono chiamati *basileia* (Ap 1, 6; 5, 10; Ap 20, 6 esprime lo stesso ma nella forma verbale). Il loro essere «regno» è uno stato strettamente legato a Dio e a Cristo. Questo è avvenuto grazie alla morte violenta di Gesù (Ap 1, 5; 5, 9). La loro dignità è „indirizzata” a Dio e ora si esprime nella missione che svolgono sulla terra (Ap 20, 6). Finalmente, nella realtà escatologica, loro avranno parte in una piena realizzazione di quello che già stanno sperimantando.

Questo articolo cerca di provare che per i cristiani „essere regno”, nel contesto della storia, è un compito da svolgere e non una dignità da godere. Il ciò si attua nella tensione tra opposizione alla Bestia a tra stretto legame a Dio e a Cristo.

Riassunto da Andrzej Kiejza OFMCap

⁷² U. V a n n i, *Postawa chrześcijanina wobec świata zewnętrznego*, „Communio”, 41(1987), nr 5, s. 50.

⁷³ P r i g e n t, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, s. 621-622.

⁷⁴ M c D e r m o t t, *Królestwo Boże w Nowym Testamencie*, s. 17.

⁷⁵ J. S z l a g a, *Wizja królestwa Bożego w Apokalipsie*, [w:] *Królestwo Boże w Piśmie świętym*, Lublin 1976, s. 212.